

הרב ישראל דנדרוביץ

ראש בית המדרש באר האבות ומח"ס הנחמדים מזהב, ערד

צמאון הדגים והצמאון לתורה

א. שאל אדם אחד את הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א: הנה יש בביתי אקווריום, הלא הוא 'ביבר של דגים', ומבחין אני בדבר פלא, שבעוד שאני מכניס אל תוך האקווריום פירורי מזון הדגים כל הדגים קופצים ומתאווים לבלוע את הפירורים, והרי לעומת זאת אם אני מזיל מים אל תוך האקווריום הדגים ממשיכים לשייט בו בהשקט ובטח, ואין מי מהם הקופץ לקבל ולשתות את טיפות המים החדשות.

אכן מילתא דמסתברא היא, שהרי מים יש לדגים בשפע ומה להם לקפוץ אחרי מים חדשים שהם להם בבחינת 'תבן אתה מכניס לעפרים' (עי' ילק"ש בראשית פ' ל"ט), ואילו אחרי פירורי המזון משתוקקים הם, כיון שמזון של ממש אין להם במקום גידולם. אך מה נעשה ביום שידובר לנו מדברי המדרש אשר בהם מבואר כי המציאות אמורה להיות להיפך. שכן כך אמרו חז"ל במדרש (בראשית רבה, ויחי, פר' צ"ז) וידגו לרוב בקרב הארץ ... מה דגים הללו גדלין במים כיון שיורדת טפה אחת מלמעלה מקבלין אותה בצמאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהון, כך הן ישראל גדלין במים בתורה כיון שהן שומעין דבר חדש מן התורה הן מקבלין אותו בצמאון כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהון.

המדרש משתמש עם משל מציאותי: הדגים חיים בתוך המים. והנה אף שיש להם מים כל די סיפוקם, ויש להם מים די והותר גם אם ירצו לשתות מים כל ימי חייהם ללא הרף, אולם בכל זאת הדגים תאבים וצמאים לכל טיפת מים חדשה, וכל טיפת מים שיורדת עליהם הם מקבלים אותה בצמאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהם.

אם כך, סיים אותו אדם ושאל להגר"ק: מדוע אצלי באקווריום אני רואה מציאות הפוכה מהמציאות המתוארת במדרש, ואין הדגים מקבלים בצמאון כל טיפת מים היוורדת עליהם.

ב. והנה יש להתפלל קצת: מדוע היה קשה לאותו אדם רק מהמשל ולא מהנמשל. והלא פוק חזי מאי עמא דבר, ועינינו הרואות שאם אדם יגש לאדם מן השוק ויתחיל לומר לו 'דבר חדש מן התורה' הרי שלא זו בלבד שלא יקבלנו בצמאון, אלא ספק גדול אם בכלל יסכים לשמוע לו. והנה על זה לא היה קשה לאותו אדם ולא כלום כי אם על הדגים והמים ... אולם כמובן שהקושיא קשה ביתר שאת וביתר עז על דברי התורה: מפני מה אכן אין אנו רואים שכל אדם מישראל יבקש לשמוע בצמאון דברים חדשים מהתורה ...

ג. **הסכית** הגר"ח"ק לשאלה על הדגים וענה לשואל בתשובה גאונית: חילוק גדול יש בין דגים המצויים בים לבין דגים המצויים באקווריום. דגים שבים מצויים במקום רחב ידים, אוקיינוס שכל כולו הוא מים, לכל מראה עיניהם אין רואים אלא מים! מאופק לאופק הכל מלא במים, ומשום כך מקבלים הדגים שבים דעה והשכל להכיר בערך המים, בסגולתו ובחשיבותו, וכלשונו: "הם 'מבינים' על ערכו של מים". ועל כן הם יודעים להעריך ולהחשיב כל טיפה של מים, ומהאי טעמא הם משתוקקים לכל טיפה וטיפה של מים היורדת עליהם מלמעלה.

לעומתם הדגים שבאקווריום מצויים בתוך שטח מצומצם וקטן שבו כמות מוגבלת ומסויימת של מים. דגים אלו אינם רואים אלא כמה ליטרים בודדים של מים, ותו לא. לכן אין לדגים אלו האפשרות להכיר במעלת המים; אין להם ההבנה בחשיבות המים. ולכן הם אינם קופצים על כל טיפת מים חדשה.

ד. **ואנחנו** נבוא אחרי דברי הגר"ח"ק ומלאנו את דבריו, דהוא הדין גם בנמשל: מי שיש לו אופקים רחבים בתורה, אדם שמילא כריסו ב"ס" ובפוסקים, הוא אכן שמח ויודע להעריך כל חידוש בתורה, והוא מקבל בצמאון כל דבר חדש מן התורה. ואילו אלו שאינם מעריכים כל תוספת ידע בתורה, סימן מובהק שאף ידיעותיהם בתורה מצומצמות וחסרות.

ובזאת אכן יבחן האדם: מי שאין לו השתוקקות לכל פירור קטן של תורה, אין זה סימן שהוא יודע ומכיר תורה הרבה, אלא אדרבה סימן הוא להיפך, כי דווקא מי שאוהב תורה לא ישבע תורה, וכשיש לו מנה ירצה מאתיים. וזהו מאמר החכם "ככל שהאדם גדול יותר, כך יודע הוא להעריך דבר קטן יותר".

ה. **ואם** ניתנה רשות היה נראה לומר ביאור אחר מפני מה אין הדגים שבאקווריום מבקשים בצמאון כל טיפת מים היורדת עליהם: החילוק אינו מצוי במיקום של הדגים, אם הם בים או באקווריום; החילוק מצוי בסוג המים היורד על הדגים.

חז"ל אומרים (בראשית רבה פר' ה') שבבריאת העולם, בשעה שחלק הקב"ה את המים ונתן אלו למעלה ואלו למטה, התחילו המים התחתונים בוכים. אמרו המים: אוי לנו שלא זכינו לעלות למעלה להיות קרובים ליוצרנו, ובאה בקשתם הפנימית: ברצוננו להיות קרובים למלך מלכי המלכים הקב"ה.

ומעתה יש לומר שאין דברי חז"ל במדרש אמורים אלא במים חיים, מי גשמים, וכלשון המדרש 'טפה אחת מלמעלה'. ודווקא למים כאלו משתוקקים הדגים.* אין הדגים תאבים אלא לשתיית מים טהורים

* סגן גדול לזה מצינו צמ"ר פ' צראשית סו"פ י"ג רצ"ג אמרי אף הדגים מרגשים (ציריפת גשמים), ועי' צפ"י הרד"ל על המדרש צפ"י ויחי הג"ל (המערכת)

קול

התורה

הנוזלים מאותם "מים העליונים" הקרובים לממ"ה הקב"ה. הדגים המצויים במים תחתונים השטים במים המנותקים מהקדושה, הם צמאים למים אלוקיים, למים שיש בהם השפעה טהורה וישירה ממלכו של עולם אשר בידו מפתח של גשמים, ואילו מים רגילים יש להם די והותר...

המטיוף מים אל תוך האקווריום אין לו לצפות שהדגים יבקשו מים אלו בצמאון, שהרי מים כדוגמת אלו יש להם בתוך האקווריום ומה להם להוציא ישן מפני חדש אם ישן כחדש אינם אלא מים שאובים, מים שאינם חיים.

ומקרא מלא דיבר הכתוב (ישעיה א' ג') ידע שור קונוה וחמור אבוס בעליו. בינה ניתנה בבעלי החיים לידע מי נותן מזונם, ומכח זה יודעים הם להבחין בין מים הבאים אליהם בטהרה לבין מים שאובים וסתמיים.

ו. ומהמשל לנמשל, דהיינו טעמא גם בדברי התורה, כי הנה חז"ל קובעים במסכת חגיגה טו: אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (מלאכי ב') כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא, אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו, ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו.

אין אדם לומד תורה אלא מרב הדומה למלאך ה', רב שתורתו היא תורת אמת הניתנת בקדושה ובטהרה, רב הקרוב אצל מלך מלכי המלכים כבחינת מים העליונים. ואכן לקבל תורה ממלאך ה' צבאות כולם צמאים ומשתוקקים....

ז. ויש להוסיף ולהטעים בזאת רעיון נפלא שהביא רבינו הכלי יקר עה"פ (במדבר י' ל"ג) ויסעו מהר ה' דרך שלושת ימים, דרשו חז"ל (תוס' שבת קטז. ד"ה פורענות) אותו היום סרו מאחרי ה' וברחו מהר ה' כתינוק הבורח מבית הספר, לכך ברחו להם מיראה פן יוסיף להם מצוות ... וקרוב לשמוע שזהו סוד נון' הפוכה שבין תיבת המחנה ובין ויהי בנסוע הארון ... נון' ראשונה רמז שישאל נמשלו לדגים שעיקר חיותם במים, על כן כל דג פונה פניו לשוט לתוך המים למקום חיותו, אבל אינו הופך פניו אל שפת הים כי זה נקרא פורש ממקום חיותו. כך ישראל נאמר בהם (בראשית מ"ח ט"ז) וידגו לרוב, שיהיו כדגים הללו כי עיקר חיותם בתורה שנמשלה למים, וכמשל שהביא רבי עקיבא לפפוס בן יהודה וכו' במסכת ברכות סא. ובזמן שישראל בורחין מהר ה' כתינוק הבורח מבית הספר הרי הם כנו"ן דג הפוך הפורש ממקום חיותו ופונה פניו אל השפה ולחוץ, כך ישראל פנו פניהם מן ארון ברית ה' ממקום חיותם, עכ"ל.

ויש להטעים יותר את דברי הכלי יקר, שאם בריחת ישראל מהר ה' לא היתה בכדי להמלט מעצם המצוות שקיבלו אלא כדי שלא יוסיפו להם עוד מצוות אחרות, הרי שמתאים יותר להסמיק לזה את דברי המדרש

קול

התורה

הנ"ל שהדג דרכו להשתוקק אל כל טיפת מים חדשה, ואף בני ישראל ראוי להם להשתוקק לכל דבר חדש מהתורה, ובזה שנסעו מהר ה' הראו ההיפך מטבע הדגים, וזהו הרמז בנון ההפוך.

ועדיין יש להתפלא בעיקר הדברים, וכי מה סברו ישראל שיש מקום לברוח מאת ה' כדי שעל ידי כן לא יוסיף להם מצוות, והלוא ה' מלא כל הארץ, וכמו שנאמר (תהלים קל"ט ז"י) אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אברח. אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך. אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים. גם שם ירך תנחני ותאחזני ימינך, כך שאם ברצון ה' להוסיף להם מצוות יכול לעשות כן בכל מקום אשר יהיו.

אלא דכפי האמור לעיל ידעו ישראל שאין טבע ההשתוקקות שלהם לדבר חדש מהתורה מצוי אלא בדומה לדגים שמשתוקקים למים דווקא כשהמים יורדים ישר מלמעלה ואינם עוברים בידי אמצעי, ולכן בראותם כי שפע התורה נמשך מהר ה' והבינו כי שם הוא מקור ההשפעה, ביקשו להתרחק משם כדי שעל ידי כך תיחלש בהם ההשתוקקות לדבר חדש מהתורה.

ח. עוד היה נראה לענות בגוף הקושיות, והוא שיש להבחין אם הדגים מצויים בסביבתם הטבעית, משוחררים וחופשיים לנפשם, או שהם ניצודים ועומדים ברשות האדם.

חילוק זה למדנו ממה שנאמר (שמות ל' כ"ג) ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור חמש מאות, ופי' הרמב"ן מהות הדרור: "ואולי נאמר שהצריך הכתוב להיותו חפשי, לומר שיוקח מן הצבי שהוא בהיותו חפשי מתהלך בין ערוגות הבשמים ומתענג כרצונו, כי כאשר ילכד ויעמוד ברשות אדם לא יעשה מור כי אם מעט ואיננו מבושם, וזה דבר ברור". הרי לנו שמשתנים טבעי בעלי חיים כשהם נלכדים אל רשות האדם. ואם כן יתכן לומר שדווקא הדגים שבים יש להם הטבע שניתן בבריאה להשתוקק אל טיפות המים החדשות היורדות מלמעלה, אולם הדגים שבאקווריום נשתנה טבעם ואינם צמאים למים חדשים.

ואיכא למימר דהיינו טעמא נמי בתורה, כי הנה כתיב (שמות ל"ב ט"ז) והלחות מעשה אלקים המה והמכתב מכתב אלקים הוא חרות על הלחות, ושנינו במסכת אבות (פ"ו מ"ב) אל תקרא חרות אלא חירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה. ומשום כך דווקא אדם העוסק בתורה יומם ולילה והוא בן חורין – הוא זה שמשתוקק להוסיף ולידע עוד ועוד דברי תורה. אולם מי שאינו עוסק בתורה כראוי לו, הרי הוא בבחינת ניצוד בשבי היצר הרע, ולכן משתנה טבעו האמיתי.

ט. ואחרי ככלות הכל האמת תאמר כי אין כל מקום לקושיא על מעשי בני אדם מפני מה אינם משתוקקים לדברי תורה, שהרי ניתנה בחירה לברואי העולם, ויכול כל אדם לבחור בחיים או בהפכו ר"ל ובידו נתונה

קול

התורה

ההחלטה האם לשתות בצמא את דברי התורה אם לאו. ואי קשיא הא קשיא - דוקא על הדגים שטבע בריאתם הוא להשתוקק ולהתאוות אל הטיפות החדשות היורדות מלמעלה, ואילו עינינו הרואות בדגים שבאקווריום שאין זה כך.

ולולי דמסתפינא אמינא שלא זו בלבד שכך הוא אצל דגי האקווריום, אלא שבדורנו כך הוא אפילו אצל דגי הים, שאף הם כבר אינם משתוקקים כ"כ למים חדים. וחשבתי לומר בביאור הענין, שהיות ואצל בני ישראל פחתה והלכה השתוקקותם לתורה השפיע הדבר על הדגים שלא ישתוקקו למים כאשר היה באמנה אתם, שכן קבלה בידינו שמעשי האדם משפיעים על טבע הבריאה, לטוב ולמוטב.

ושורש הדברים מבואר בדברי בית הלוי בספרו עה"ת (פרשת נח) אשר יצא לדון במש"נ בדור המבול (בראשית ו' י"ב) וירא אלקים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ. ולכאורה בשלמא האדם הוא בעל בחירה וברצונו השחית את דרכו, אבל הבהמה הרי אין לה יצר הרע וכל מעשיה הם רק על פי הטבע המוטבע בה, וכיצד היא באה לידי ענינים כאלו.

ועל כך ביאר הבית הלוי כלל גדול בתורה: רק הענין דכמו דהאדם פועל בעצמו ע"י הרגילו במעשיו הרעים ועושה בעצמו טבע שניה להיות טבעו משתוקק ונמשך לעשות כמעשיו הקודמים.. כמו כן הוא פועל במעשיו בכל העולם התחתון בכלל ... על ידי המשכו אחר איזו תאוה הוא מגביר כחה של התאוה הלזו, עד שמשריש זה בטבע של כל הברואים ובהעולם להיות טבעם נמשך לזה יותר ממה שהיה מקודם, כי כן יסד מלכו של עולם בהטביעו טבע לכל בריותיו להיות טבעם נשתנה ונמשך אחר מעשה האדם והרגלו, וכפי רוב עשיית האדם כן ישתנה טבע של כולם אם מעט ואם הרבה. ולא לבד בבריות החיים אלא גם בדוממים נעשה טבע חדשה הגורמים להשוכן בתוכם להיות להם נטיה לזה. וכמו שאמר הכתוב (ירמיה ב') ותבאו ותטמאו את ארצי, דעל ידי מעשיהם טמאו לגוף הארץ ... ענין זה הגם כי לא נוכל להשיגו בשכל, מכל מקום כל אדם יוכל להרגישו בחוש ממש בבואו לאיזה מדינה אחרת חדשה שהיא פרוצה באיזה פרט מן הפרטים ימצא גם בעצמו איזו נטיה והמשכה לזה הפרט יותר ממה שהיה לו כשהיה במדינה אחרת, עכ"ל.

והראני חכם אחד סמך נפלא לרעיון זה, כי הנה איתא במס' שבת פח. אמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב (שיר השירים ב' ג') כתפוח בעצי היער וגו', למה נמשלו ישראל לתפוח - לומר לך, מה תפוח זה פריו קודם לעליו, אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע. ובתוס' שם הביאו "פריו קודם לעליו" - הקשה רבינו תם שהרי אנו רואים שגדל כשאר אילנות".

קול

התורה

ובשם כ"ק מרן אדמו"ר האמרי אמת זיע"א הביאו (ספר ליקוטי יהודה פ' משפטים) שעל ידי שחטאו בני ישראל נשתנה גם הטבע של התפוח, ואם בתחילה היה פריז קודם לעליו הרי שברכות הימים קדמו העלים לפרי.

ואם כן נענה ונאמר כך גם אצל הדגים, דעל ידי שהשתוקקותם של בני ישראל לתורה פחתה והלכה נתמעטה גם השתוקקותם של הדגים וכמעט שנתבטלה.

י. **אגב** אורחא, בספר מלך ביפיו (תולדות חיי הגאון רבי יחזקאל אברמסקי עמ' 262) מסופר, כי הוא יצא פעם לבקר בגן החיות בלונדון. אחרי שהשלים את סיורו, נפגש עם אחד ממכריו ואמר לו בהתפעלות: כלום היית באקווריום של הדגים, האם הבחנת שהדגים הכשרים נוטים תמיד לשוט ברום המים ובמים זכים דווקא, ואילו מרבית מיני הדגים הטמאים שוהים במים עכורים, בביצות וברפש סמוך לקרקעיתיה? והראה לו כי כך כתב הרמב"ן (ויקרא י"א ט') "וטעם הסנפיר והקשקשת, כי בעליהן שוכנים לעולם בעליון המים ובצלוליהן ויקבלו גידול באויר הנכנס שם, ולכן יש בהם קצת חום דוחה מהם שפעת הליחות כאשר יעשה הצמר והשער וגם הצפרנים באדם ובבהמה, ושאינו לו סנפיר וקשקשת ישכון לעולם בתחתית המים ובעכוריהם ולרוב הלחות ואפיסת החום לא ידחה מהם דבר, ועל כן הם בעלי לחה קרה דבקה קרובה להמית, והיא ממיתה בקצת המימות כאגמים המעופשים" עכ"ל. וחשבתי כי שמא טבע זה של הדגים לשוט ברום המים קשור לטבעם להשתוקק אל המים החדשים היורדים ממרומים, ואשר על כן הם מצויים במקום הקרוב ביותר אל קו המים אשר שם עתידים להגיע טיפות מים חדשות.

